

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Rita Hanni

PILDISEERIAE JÄRGI JUTUSTAMINE 3-7 AASTASTEL LASTEL

Seminaritöö

Juhendajad: prof. Tiia Tulviste

Ada Urm

Läbiv pealkiri: Eelkooliealiste laste jutustamisoskuse hindamine

Tartu 2013

Kokkuvõte

Pildiseeriate järgi jutustamine 3-7 aastastel lastel

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida eri vanuses laste oskust pildiseeriate abil narratiive luua, pöörates tähelepanu laste lausungite arvule, keerukusele ja sõnavara mitmekesisusele. Samuti huvituti konkreetsete piltide mõjust narratiivide produtseerimisele. Uurimuses osalesid 3-7 aastased eelkooliealised lapsed Lääne-Virumaa ja Harjumaa lasteaedadest. Valimi moodustasid 35 last, kelle emakeeleks on eesti keel ja kelle kõne areng on kulgenud normaalselt. Andmeid koguti kasutades CDI-III (MacArthur-Bates kõne arengu test) esialgses variandis olevaid pildiseeriaid. Lapsed produtseerisid narratiive iseseisvalt, tuginedes etteantud pildiseeria struktuurile. Uurimuse tulemusena selgus ootuspäraselt, et vanuse kasvades hakkavad lapsed moodustama keerukama ülesehitusega lausungeid. Vanusega kasvab nii lausungite keskmine pikkus kui ka kõrvallauseid sisaldavate lausungite esinemissagedus laste narratiivides. Uurimuse tulemused näitasid ka pildi mõju narratiivide produtseerimisele. Neljast esitatud pildiseeriast eristusid olulisel määral ühe seeria põhjal produtseeritud jutustused. Lapsed kasutasid selle pildiseeria põhjal jutustuse loomisel rohkem sõnu ning nende sõnavara oli mitmekesisem.

Märksõnad: eelkooliealised lapsed, narratiivid, kõne hulk ja keerukus, pildi järgi jutustamine

Abstract

3-7 year old children`s ability to tell stories based on pictures

The aim of this study was to find age effect on utterances form complexity and picture effect on narrative productivity. The participants of this research were 3-7 year old preschool children (N=35) from kindergartens, whose native language is Estonian and whose speech development was appropriate. The data was collected using picture sequences from a preliminary version of the CDI-III (MacArthur-Bates Communicative Development Inventories). Self-generated story model was the elicited method to produce narrative. The results showed that as children grow older, they are going to form more complicated utterances. As the age grows, the number of utterances, mean length of utterances and use of complex sentences grows in children`s narratives. The results showed that the used picturesequence has an impact on storytelling productivity. One picture sequence differentiated in a significant way from the others.

Keywords: preschool children, narratives, amount of speech and complexity, storytelling by picture

Sissejuhatus

Narratiiv

Narratiiv on inimesele loomuomane suhtlusvahend, mis aitab meil väljendada oma kogemusi ja arusaamu. Tuntud narratiivide uurija William Labov (1972) annab narratiivi mõistele määratluse, mille kohaselt on narratiiv vahend, mille abil edastatakse minevikus aset leidnud sündmusi verbaalselt kindlas järjestuses olevate lausungitena. Narratiivi mõistele on omistatud ka mõneti erinevaid tähendusi. Riessman (2000) on leidnud, et narratiiv võib olla organiseeritud temaatiliselt või episoodiliselt. Ajalise organiseerituse õigeks pidamine on vastavuses tüüpilise läänemaailma kultuuri esindaja ootusega saada kuulates vastus küsimusele „ja mis siis juhtus?“ Mitmed uurijad (nt Shapiro & Hudson, 1991) on seisukohal, et narratiivi hindamisel on peamiseks kriteeriumiks loo seostatus ning narratiiv on kindla sissejuhatus, teemaarenduse ning kokkuvõttega lugu.

Viimastel aastakümnetel on narratiivi uurimused esitanud väljakutseid ja tõstatanud uusi uurimisküsimusi paljude valdkondade uurijate seas. Üheks valdkonnaks on narratiivi kasutamine laste kõne arengu hindamise meetodina. Narratiive peetakse rikkalikuks keelematerjaliks keeleteaduslikes, psühholoogia ning kõnepatoloogia-alastes uurimustes. On leitud, et narratiivid eristavad hästi eri vanustes ja erinevate keeleliste võimete lapsi (Liles 1987, Merrit & Liles, 1987). Paljudes uurimustes on osutatud erinevustele eakohase kõne arengu ja alakõnega laste iseseisvalt loodud narratiivides (Adamka, Kikas, Pajusalu, Parm ja Soodla, 2010). Schneider, Hayward ja Dubè (2006) soovivad jutustamisoskuse hindamisel kasutada just vahendamata jutustust, kus lugu tuleb planeerida ja formuleerida ise, ilma ette antud verbaalse näidiseta. Kuna narratiivi produtseerimisel on hea mingi etteantud struktuuri olemasolu, soovitatakse kasutada pildiseeriate abil jutustamist. Narratiivi esilekutsumiseks kasutatakse ka teisi viise. Vahendatud narratiiv ehk ümberjutustus on vahend, kus lapsele esitatakse näidisjutt ning laps saab narratiivi koostamiseks mudeli (Schneider, 2006).

Eestis on narratiivseid uurimusi läbi viinud Tulviste ja Tõugu (vt Schröder jt, 2011), uurides lapse narratiive minevikus aset leidnud sündmustest. Peamiselt on aga laste jutustamisoskuseid uuritud õpilastööde raames (nt. Adamka, 2008; Mäesaar, 2010; Ruul, 2009). Tehtud tööde alusel saab järeldada, et narratiivid võimaldavad järelduste tegemist

laste kõne arengu taseme kohta. Põhjalikuma uurimistöö on läbi viinud Soodla (2011). Tema doktoritöö pakub välja pildipõhise narratiivi hindamisvahendi, mis on abiks laste keelelise arengu taseme väljaselgitamisel.

Teksti loome koolieelses eas

Laste jutustamisoskuse areng on otseselt seotud kognitiivse arenguga (Applebee, 1978). Meie mõtted baseeruvad sisemisel keelel ning lugude jutustamise abil enese väljendamine on oluliseks verstapostiks kõne arengul. Laps oskab oma mõtteid korrastada, teadvustada, mälu kasutada ja tähendusi luua. Loo jutustamisel on olulised lapse teadmised ajaliste ning põhjus-tagajärg seoste kohta.

Hedberg ja Westby (1993) on pakkunud välja kolm erinevat taset laste narratiivse loome arengus.

Esimesel tasandil on narratiiv seostamata mõtete kogu. Mõtted võivad olla omavahel ajalises seoses või ka mitte. Jutuajamise käigus lülitub laps kiiresti ühelt teemalt teisele ning sidusat lugu ei suudeta veel luua. Lapsed moodustavad lausungeid kasutades ajavormidest lihtolevikku (nt. laps magab, tüdruk sööb küpsiseid).

Teisel arengutasemel hakkavad lapsed juhuslikult kokku panema narratiivi põhielemente. Lugudesse tekivad kesksed tegelaskujud, vestluse teema või tegevuspaik (nt. ta elab koos isaga, vanaema ja vanaisa elavad koos).

Kolmandal tasandil loovad kolme- ja neljaaastased lapsed juba primitiivseid narratiive, kus on olemas keskne tegelaskuju või teema ning arenenud on oskus tajuda keskse tegelaskuju näoväljendusi ning kehahoiakuid.

On leitud, et vanuse kasvades muutuvad narratiivid struktuurilt keerukamateks ning sisult tähenduslikemaks (Shapiro & Hudson, 1991).

Mitmetes uurimustes (nt Justice, 2006; Soodla, 2011) on näidatud, et lausungite keskmise pikkuse hindamine on heaks kõne arengutaseme mõõtmise vahendiks. Igapäevase ema-lapse suhtluse uurimisel on leitud, et lausungi keskmine pikkus 4-aastastel eesti lastel on 2,5 sõna ja pikim lause on keskmiselt 5,7 sõna (Tulviste ja Raudsepp, 1997) ning 6-aastaste laste keskmine lausungi pikkus puslet kokku pannes ja samal ajal suheldes on 3,22 sõna (Tulviste, 2011).

Käesolev uurimus

Käesolev seminaritöö on osaks *MacArthur-Bates Communicative Development Inventories III* eesti keelde adapteerimise projektist, mille eesmärgiks on CDI-III kohaldamine Eesti oludele. CDI-III võimaldaks uurida eelkooliealiste laste narratiivide moodustamise oskuseid. Eesmärgiks on töötada välja võimalus testi mitteeksperimentaalseks kasutamiseks (s.t. lapsevanemate või kasvatajate poolt). Eesti keelde on kohandatud CDI-I ja CDI-II (Schults, Tulviste ja Konstabel, 2012; Eriksson, Marschik, Tulviste et al., 2012), mis võimaldab hinnata 8 kuni 30 kuu vanuste laste kõne arengut. Puudub vahend eelkooliealiste laste kõne arengu mitteeksperimentaalseks hindamiseks.

Uuringu läbiviimiseks kasutatakse CDI-III esialgse versiooni narratiivide osa. Lastel palutakse jutustada lugusid neile etteantud pildiseeriate järgi. Lugude hindamisel lähtutakse eelkõige laste ütluste keerukusest. Loo seostatust antud töös ei hinnata.

Antud töö eesmärgist tulenevalt on püstitatud kaks hüpoteesi.

1. Vanuse kasvades muutuvad laste jutustused struktuurilt keerukamateks (Shapiro & Hudson, 1991). Liles ja Duffy (1995) on leidnud, et jutustuse mikrostruktuuri näitajad lausetasandil on olulisteks näitajateks laste kõnearengu hindamisel. Sellest lähtuvalt on eeldatud vanuse mõju narratiivi mikrostruktuuri elementidele (lausungite keerukus, lausungi keskmine pikkus).
2. Lõplik versioon CDI-IIIst ei ole veel valmis. Kas ja milliseid pilte CDI-III lülitada, ei ole veel teada. Töö koostajal puuduvad andmed pildiseeriade moodustamise aluste kohta. Seetõttu huvitume sellest, kuidas konkreetsed pildiseeria, mida kasutatakse, mõjutab narratiivide produtseerimist. Eelnevate tööde põhjal (Soodla, 2011) oletame, et lapse narratiivne oskus on eri piltide korral erinev. Töö üheks eesmärgiks on valida välja need pildid, mille põhjal laste keelelised võimed selgemalt esile tulevad.

Meetod

Valim

Uuringus osalesid 3-7-aastased eelkooliealised lapsed Lääne-Virumaal ja Harjumaal asuvatest lasteaedadest. Valimi suurus on 35 last (20 tüdrukut ja 15 poissi). Igas vanusegrupis (vastavalt täisaastatele) on 7 last. Vanusegrupis 3 on lapsed vanuses 3;2 kuni 3;5 aastat (M=3;4), 3 poissi ja 4 tüdrukut. Vanusegrupis 4 on lapsed vanuses 4;2 kuni 4;5 aastat (M=4;3), 4 poissi ja 3 tüdrukut. Vanusegrupis 5 on lapsed vanuses 5;1 kuni 5;6 aastat (M=5;3), 1 poiss ja 6 tüdrukut. Vanusegrupis 6 on lapsed vanuses 5;8 kuni 6;4 aastat (M=6;2), 3 poissi ja 4 tüdrukut. Vanusegrupis 7 on lapsed vanuses 6;6 kuni 6;11 aastat (M=6;9), 4 poissi ja 3 tüdrukut. Uurimusse kaasatud lapsed räägivad emakeelena eesti keelt ning nende kõne areng on kulgenud normaalselt. Enne uuringu läbiviimist paluti lapsevanematelt kirjalikus vormis luba ning uuringusse võeti lapsed, kelle vanemad olid andnud selleks nõusoleku.

Katse käik ja andmete töötlus

Uurimuses kasutatud andmed koguti kasutades pildiseeriaid (vt lisa 1). Pildiseeriaid oli kokku neli: Õhupallilugu (narratiiv 1), Jäneselugu (narratiiv 2), Pallilugu (narratiiv 3) ja Unenäolugu (narratiiv 4). Lapsele anti juhised ülesande lahendamise kohta (pildi järgi jutustamine) ning seejärel esitati piltide seeriad kindlas järjestuses: 1-Õhupallilugu, 2-Jäneselugu, 3-Pallilugu, 4-Unenäolugu. Narratiivi esilekutsumise meetodina on kasutatud vahendamata narratiivi mudelit st. jutustamist ilma eelneva näidisetä. Katseisik ja eksperimentaator olid katse läbiviimise ajal ruumis kahekesi.

Lugusid koguti kokku 140, mis transkribeeriti ning kodeeriti. Transkribeerimisel ja analüüsimisel on kasutatud andmetöötlusprogramme CHAT/CHILDES (*Child Language Data Exchange System, MacWhinney, 2010*), STATISTICA ning CDI-III kodeerimissüsteemi. CHAT/CHILDES andmetöötlusprogrammi abil on analüüsitud sõnavara suurust ja mitmekesisust ning lausungite keskmist pikkust. Lausungi määratlemisel on kasutatud intonatsioonilisi liigendusüksuseid. Keskseks markeriks on langev ja lõpetav intonatsioon. Sellele lisaks on kasutatud liigendamisel pause ja takerdumismärke. Kuna laste kõne koosneb reeglina lausesarnastest lausungitest, siis on arvestatud, et iga intonatsiooniline üksus ei ole terviklik lause või lausesarnane ütlus. See

võib olla elliptiline lause, fraas või sõna.

CDI-III abil on andmed kodeeritud seitsmel erineval raskusastmel: 1) laps ei ütle midagi; 2) laps kasutab pildil toimuva kirjeldamiseks üksikut sõna; 3) laps kasutab mitmesõnalist lausungit (elliptiline lause); 4) laps kasutab lihtlauset; 5) laps kasutab liitlauset; 6) laps kasutab kõrvallauset sisaldavat lauset; 7) laps ütleb midagi muud (kas pildiga seonduvalt või mitte). Antud skaalal on hinnatud lausungite keerukuse esinemissagedust.

Tulemused

Antud töös on uuritud 35 lapse poolt jutustatud narratiive. Kokku on hinnatud 140 jutustust. Valim sisaldab ka mittehinnatavaid narratiive st. jutustusi, kus skoor on 0 (vastus puudus).

Kõne arengu seos vanusega

Kõne arengu hindamisel on võrreldud keskmist sõnade arvu, lausungite arvu ja sõnavara mitmekesisust narratiivides vanusegruppide kaupa. Kirjeldav statistika on toodud välja tabelis 1.

Tabel 1

Keskmine sõnade arv, lausungite arv ja sõnavara mitmekesisus narratiivides vanusegruppide kaupa

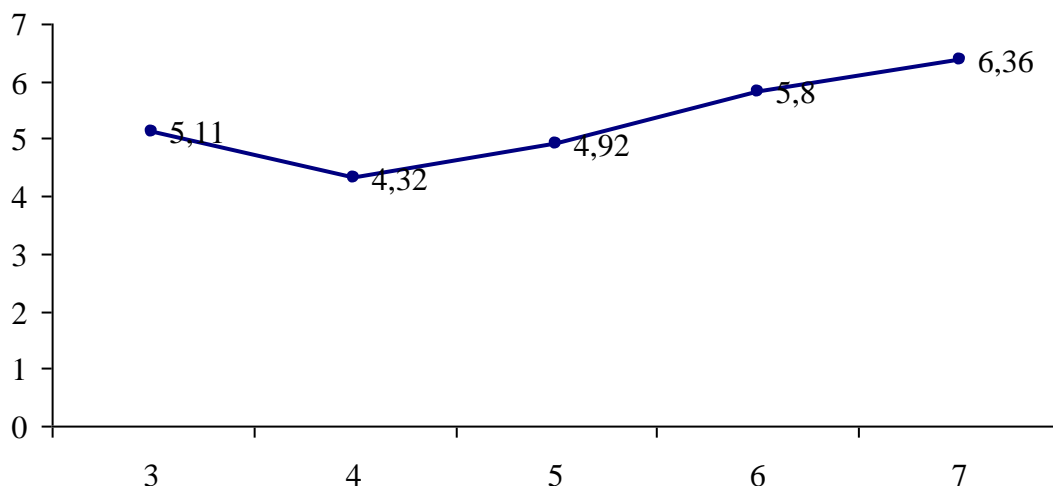
Vanusegrupp	M	SH	Min	Max
3				
Sõnade arv narratiivides	88	60,28	1	169
Lausungite arv narratiivides	15	8,42	1	28
Sõnavara mitmekesisus	54	31,29	0	28
4				
Sõnade arv narratiivides	73	54,46	24	184
Lausungite arv narratiivides	17	11,12	8	41
Sõnavara mitmekesisus	49	28,94	2	31
5				
Sõnade arv narratiivides	82	16,79	62	109
Lausungite arv narratiivides	17	2,43	13	19
Sõnavara mitmekesisus	59	10,28	8	23

6	Sõnade arv narratiivides	95	31,36	46	136
	Lausungite arv narratiivides	16	2,79	13	20
	Sõnavara mitmekesisus	66	21,60	6	28
7	Sõnade arv narratiivides	108	55,39	63	188
	Lausungite arv narratiivides	16	4,78	11	24
	Sõnavara mitmekesisus	72	29,29	10	30

Märkused: M-keskmine; SH-standardhälve

Kirjeldav statistika kinnitab, et vanuse kasvades sõnade arv, lausungite arv ja sõnavara mitmekesisus narratiivides kasvab. Et aru saada vanusegruppide vaheliste erinevuste piisavusest üldistuste tegemiseks on andmeid analüüsitud dispersioonanalüüsiga ANOVA. Testi tulemus näitab, et statistiliselt olulist erinevust vanusegruppide vahel keskmiste sõnade arvu ning lausungite arvu puhul ei esine. Sõnavara mitmekesisuse võrdluses vanusegruppidega esineb statistiliselt oluline erinevus ($p < 0,02$). Tabel 1 näitab, et narratiivide loomises on laste vahel ka vanusegruppide sees väga suured individuaalsed erinevused.

Narratiivi mikrostruktuuri ühe elemendina on käesolevas töös analüüsitud lausungite keskmist pikkust narratiivides, mis on välja toodud joonisel 1.



Joonis 1. Lausungite keskmine pikkus sõnades vanusegruppide kaupa.

Vanuse kasvades suureneb sõnade arv lausungites. 3-aastaste laste vanusegrupis on lausungite keskmise pikkuse määr väga kõrge. Seda seetõttu, et selles vanusegrupis on kaks väga hea keeleoskusega last, kellel on väga kõrged skoorid. Lausungite keskmise pikkuse ja vanuse, kui pideva muutuja, vahelist seost on kontrollitud üldistatud lineaarse mudeliga (GLM). Saadud tulemus näitab, et lausungi keskmise pikkuse ja vanuse vahel esineb statistiliselt oluline seos ($F_{(1,33)}=5,529$, $p<0,02$, $\eta^2=0,141$). Siinkohal võib üldistatult öelda, et võrreldes 3-7 aastaste laste kõne arengut on vanus oluline näitaja.

Pildi mõju jutustamisoskusele

Kuna CDI-III poolt välja pakutud pildiseeriade koostamise põhimõtted on alles publitseerimisfaasis, siis on antud töös proovitud hinnata pildiseeriade mõju lausungite produktsioonile - kas mõni pildiseeriastest on pannud lapsi paremini kirjeldama joonistustel kujutatud sündmustikke. Hinnatud on sõnavara mitmekesisust vanusegruppide ja narratiivide lõikes. Kirjeldav statistika on välja toodud tabelis 2.

Tabel 2

Keskmine sõnade arv ja sõnavara mitmekesisus narratiivides vanusegruppide ja narratiivide kaupa

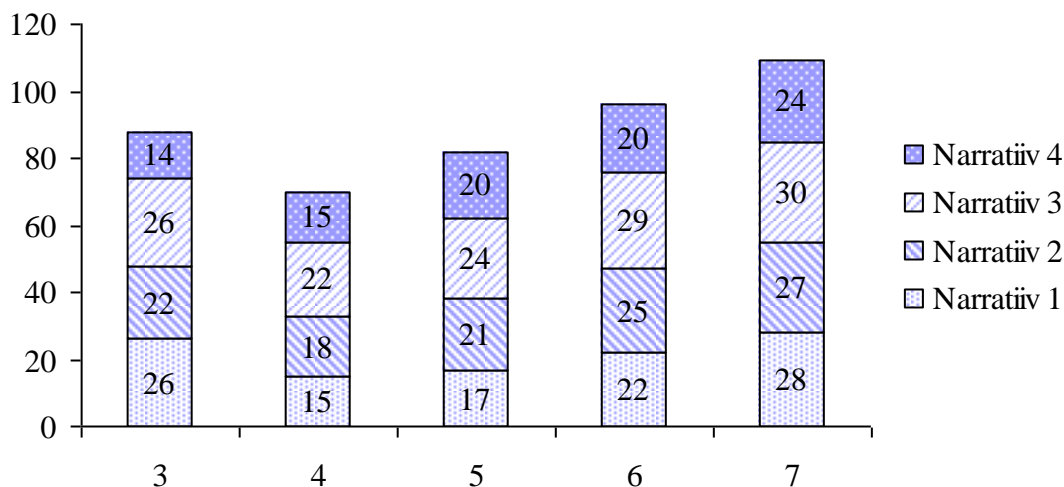
Vanusegrupp	M	SH	Min	Max
3				
Sõnade arv narratiivis 1	26	21,77	1	68
Sõnade arv narratiivis 2	22	16,48	0	43
Sõnade arv narratiivis 3	26	18,14	0	49
Sõnade arv narratiivis 4	14	11,04	0	11
Sõnavara mitmekesisus 1	16	9,83	1	27
Sõnavara mitmekesisus 2	12	7,04	0	21
Sõnavara mitmekesisus 3	16	9,74	0	28
Sõnavara mitmekesisus 4	10	7,30	0	21
4				
Sõnade arv narratiivis 1	15	6,48	6	23
Sõnade arv narratiivis 2	18	13,41	4	36
Sõnade arv narratiivis 3	22	17,19	5	57
Sõnade arv narratiivis 4	15	15,13	5	48
Sõnavara mitmekesisus 1	11	4,27	6	17
Sõnavara mitmekesisus 2	12	8,62	2	26
Sõnavara mitmekesisus 3	15	8,65	5	31
Sõnavara mitmekesisus 4	10	9,55	4	31
5				
Sõnade arv narratiivis 1	17	4,35	9	22
Sõnade arv narratiivis 2	21	4,81	12	27
Sõnade arv narratiivis 3	24	4,86	15	29
Sõnade arv narratiivis 4	20	7,90	12	36

	Sõnavara mitmekesisus 1	12	2,43	8	16
	Sõnavara mitmekesisus 2	14	3,24	8	17
	Sõnavara mitmekesisus 3	19	3,59	13	23
	Sõnavara mitmekesisus 4	14	4,39	8	21
6					
	Sõnade arv narratiivis 1	22	7,85	7	30
	Sõnade arv narratiivis 2	25	7,48	16	35
	Sõnade arv narratiivis 3	29	11,00	15	43
	Sõnade arv narratiivis 4	20	7,99	8	31
	Sõnavara mitmekesisus 1	16	5,52	6	24
	Sõnavara mitmekesisus 2	17	5,61	11	28
	Sõnavara mitmekesisus 3	19	5,88	11	26
	Sõnavara mitmekesisus 4	14	6,56	7	24
7					
	Sõnade arv narratiivis 1	28	15,06	13	50
	Sõnade arv narratiivis 2	27	14,38	12	50
	Sõnade arv narratiivis 3	30	13,98	14	50
	Sõnade arv narratiivis 4	24	13,66	11	45
	Sõnavara mitmekesisus 1	18	7,32	10	30
	Sõnavara mitmekesisus 2	17	7,25	11	29
	Sõnavara mitmekesisus 3	20	7,35	10	30
	Sõnavara mitmekesisus 4	18	8,58	10	30

Märkused: M-keskmine; SH-standardhälve

Kirjeldav statistika kinnitab, et suurim kasutatud sõnade arv esineb kolmanda pildiseeria korral. Kõige vähem sõnu on lapsed kasutanud neljanda pildiseeria loomisel. Kolmas narratiiv on pannud lapsi kasutama mitmekesisemat sõnavara. Kõige vähem on lapsed kasutanud erinevaid sõnu neljanda narratiivi loomisel. Pildiseeriatest tingitud erinevusi sõnade arvus ning sõnavara mitmekesisuses on analüüsitud dispersionanalüüsiga ANOVA. Testi tulemusel selgus, et statistilist erinevust sõnade arvus ei esine ($p=0,07$). Erinevust võib pidada piiripealseks, mis lubab arvata, et esinduslikuma valimi korral võib ilmnedas stasisiliselt oluline erinevus ka sõnade arvu puhul. Keskmine sõnade arv

narratiivides vanusegruppide lõikes on toodud joonisel 2.



Joonis 2. Keskmise sõnade arv narratiivides vanusegruppide lõikes.

Sõnavara mitmekesisuse ning narratiivide vahel esineb statistiliselt oluline seos ($p=0,03$) ning oluline seos esineb ka sõnavara mitmekesisuse ja vanuse vahel ($p=0,01$). Mitmekesisuse osas esinevad statistiliselt olulised seosed vanusegruppide 3 ja 7 vahel ($p=0,04$), vanusegruppide 4 ja 6 vahel ($p=0,02$), vanusegruppide 4 ja 7 vahel ($p<0,01$) ning vanusegruppide 5 ja 7 vahel ($p=0,03$). Tulemused näitavad, et 7-aastased lapsed eristuvad ülejäänud grupist paremini. 3-5 aastaste laste vanusegruppide vahel esineb erinevusi sõnavara mitmekesisuse osas vähem. Narratiivide vahelised seosed esinevad narratiivide 1 ja 3 vahel ($p=0,03$), narratiivide 2 ja 3 vahel ($p=0,03$) ning narratiivide 3 ja 4 vahel ($p=0,01$). Tulemused näitavad, et narratiivid produtseerivad erinevaid tulemusi. Kolmas narratiiv paneb lapsi kasutama mitmekesisemat sõnavara.

Laste poolt kasutatud lausetüübid

Kogutud andmed on kodeeritud CDI-III laste jutustamisoskuse hindamise skaalal. Lausungid jagati kuude kategooriasse: laps ei ütle midagi, laps kasutab pildil toimuvat kirjeldamiseks üksikut sõna, laps kasutab mitmesõnalist lausungit, laps kasutab lihtlauset, laps kasutab liitlauset, laps kasutab kõrvallauset sisaldavat lauset ning laps ütleb midagi muud (kas pildiga seonduvalt või mitte). Seitsmes kategooria on analüüsist välja jäetud, kuna antud skaalale ei leitud kodeerimiseks sobivaid lausungeid. Hinnatud on lausetüüpe vanuse ja narratiivide lõikes. CDI-III skaalal saadud tulemused on kirjeldava statistikana

toodud tabelis 3.

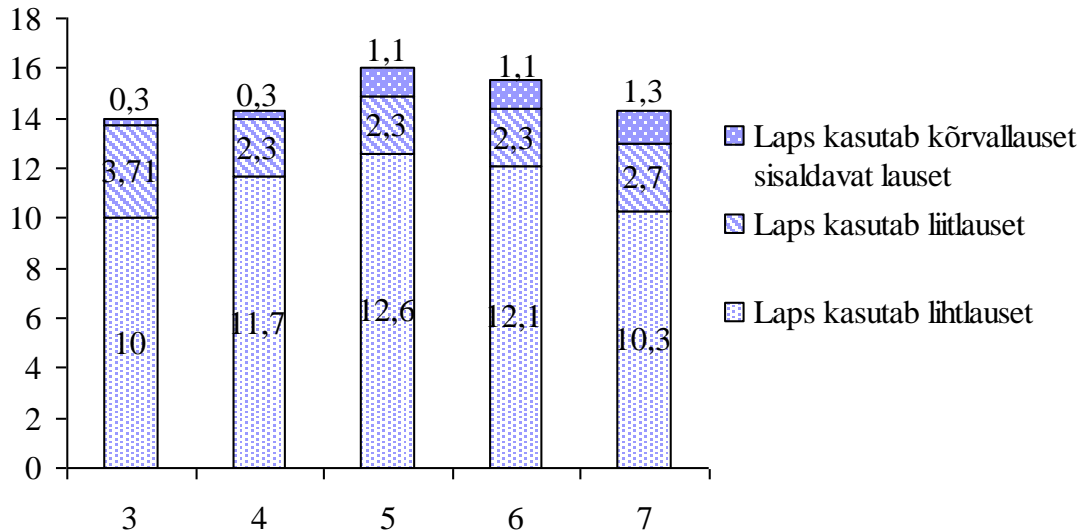
Tabel 3

Jutustamisel kasutatud lausetüübid koguvalimi ja kõigi narratiivide korral

CDI-III skaala	N	M	SH	Min	Max
Laps ei ütle midagi	3	0,09	0,51	0	3
Laps kasutab pildil toimuva kirjeldamiseks üksikut sõna	19	0,54	2,20	0	13
Laps kasutab mitmesõnalist lausungit	16	0,46	0,74	0	3
Laps kasutab lihtlauset	397	11,34	6,22	0	36
Laps kasutab liitlauset	107	3,06	2,80	0	12
Laps kasutab kõrvallauset sisaldavat lauset	29	0,83	1,12	0	4

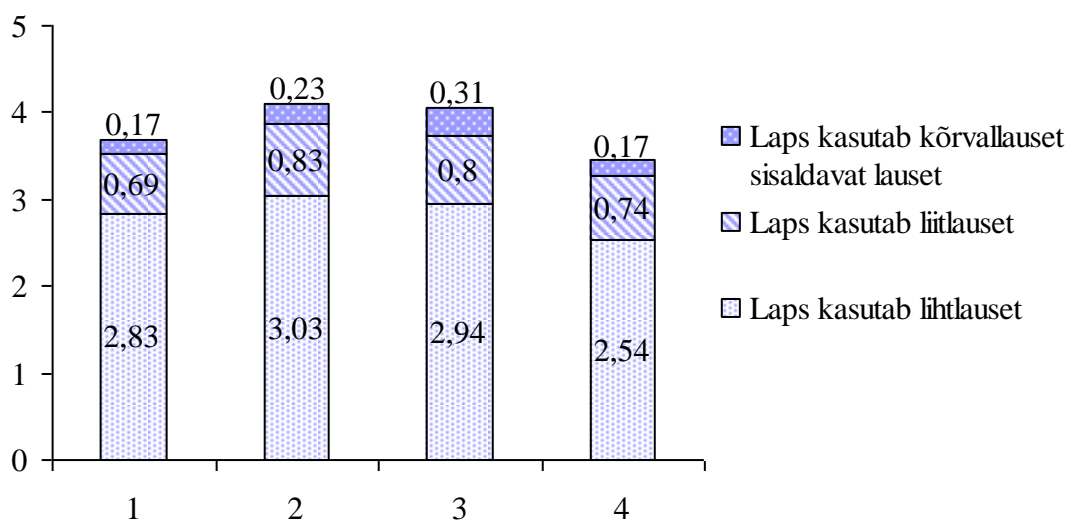
Märkused: N-lausetüüpide koguarv; M-keskmine lausetüüpide kasutamise arv; SH-standardhälve; Min-minimaalne kasutatud lausetüüpide arv; Max-maksimaalne kasutatud lausetüüpide arv

Tulemused näitavad, et kõige rohkem kasutavad lapsed jutustuste loomisel lihtlauseid. Üldistuste tegemiseks on kokku liidetud kõikidelt narratiividelt kogutud lausetüübid. Edaspidises analüüsis on välja jäetud skaala kolm esimest tunnust, kuna tulemused on üldistuste tegemiseks ebapiisavad. Erinevate lausetüüpide keskmine kasutamise arv vanusegruppide lõikes on toodud joonisel 3.



Joonis 3. Lausetüüpide keskmine kasutamise arv vanusegruppide lõikes.

Saadud tulemusi on analüüsitud dispersioonanalüüsiga ANOVA. Lihtlauset ja liitlauset kasutamise osas ei leitud statistiliselt olulisi seoseid. Kõrvallauset sisaldavate lauset kasutamise osas on statistiliselt oluline seos vanusega ($p=0,02$). Erinevus on piiripealne vanusegruppide 3 ja 5 vahel ($p=0,06$). Statistiliselt olulised seosed esinevad vanusegruppide 3 ja 7 vahel ($p<0,01$), vanusegruppide 4 ja 5 vahel ($p=0,03$) ning vanusegruppide 4 ja 7 vahel ($p<0,01$). Lausetüüpide kasutamise keskmine arv narratiivide lõikes on toodud joonisel 4.



Joonis 4. Lausetüüpide kasutamise keskmine arv narratiivide lõikes.

Saadud tulemusi on analüüsitud dispersioonanalüüsiga ANOVA. Lausetüüpide kasutamise arvu ja narratiivide vahel ei esine statistiliselt olulisi seoseid.

Arutelu ja järeldused

Uurimuse tulemusena selgus, et vanus mõjutab 3-7 aastaste laste pildi järgi jutustamise oskust. Laste poolt moodustatud lausungid muutuvad pikemaks ning struktuurilt keerukamaks. Töös esitatud hüpotees vanuse mõjust lausungite keerukusele ja pikkusele sai osaliselt kinnitust. Lausungite keerukuse osas esines statistiliselt olulisi seoseid kõrvallause moodustamisel. Võrreldes vanusegrupe eristus kõige paremini 7-aastaste laste vanusegrupp. Võrreldes teiste gruppidega kasutasid 7-aastased lapsed kõige rohkem kõrvallauseid. Eri vanuses lastel oli erinev lausungite keskmine pikkus. Kui lausungi keskmine pikkus sõnades oli 4-aastaste laste vanusegrupis 4,32 sõna, siis 7-aastased lapsed moodustasid juba lausungeid pikkusega 6,36 sõna. Varasemad uuringud (nt Soodla, Kikas & Pajusalu, 2010) näitavad, et 5-6-aastaste laste lausungite keskmised pikkused jäävad umbes 6 sõna piiresse. Igapäevase ema-lapse suhtluse alusel tehtud uuringud näitavad, et 4 aastaste laste lausungi keskmine pikkus on 2,5 sõna ning pikim lausung 5,7 sõna (Tulviste ja Raudsepp, 1997). Puslet kokku pannes ning samal ajal suheldes on 6 aastaste laste lausungi keskmiseks pikkuseks mõõdetud 3,22 sõna (Tulviste, 2011). Antud töö tulemused näitavad, et lapsed moodustavad pildiseeriade järgi jutustades pikemaid lausungeid kui teistes suhtlussituatsioonides. Narratiivide uurimise meetodid eelnevates uurimustes on olnud erinevad ning see on ka mõjutanud saadud tulemusi.

CDI-III narratiivide osa peamiseks eesmärgiks on hinnata laste kõne arengutaset, kodeerides etteantud pildiseeriade alusel koostatud lausungid nende grammatilise keerukuse alusel 7 kategooria alla. Saadud tulemused näitavad, et lapsed vanuses 3-7 eluaastat kasutavad jutustuste loomisel enamasti lihtlauseid. Muutus on näha 6.-7. eluaasta vahel, kus väheneb lihtlause osakaal narratiivis ning suureneb liitlause osakaal.

Antud uurimuses kasutati narratiivi esilekutsumise meetodina iseseisvat jutustamist ilma eelneva näidisjututa. Mitmed uurijad pakuvad välja aga erinevaid mudeleid jutustuse esilekutsumiseks. Iseseisva narratiivi loomise eeliseks peetakse seda, et narratiivi loome on spontaanne ning eeldab loo iseseisvat planeerimist ning sõnastamist. Norbury ja Bishop (2003) toovad välja, et tõenäolisemalt ennustab laste planeerimise oskust ja keelelist võimekust realistlikumalt narratiivi iseseisev produtseerimine. Soodla (2011) on oma doktoritöös toonud välja asjaolu, et ilma eelneva mudelita jutustamine ei ole parimaks meetodiks lapse kõne arengu hindamiseks. Eakohase kõne arenguga lapsed

oskavad etteantud jutustamismudelid õppida ning koostavad terviklikuma loo. Kõne arengu mahajäämusega lapsed ei oska sellist mudelit üle kanda ning nende jutustused jäävad primitiivseteks.

Antud valimi puhul võib tõdeda, et lapsed jutustasid tõepoolest väga lühidalt. Tulviste (2000) on leidnud, et eestlased on näiteks võrreldes rootslaste ja ameeriklastega üldse napisõnalisemad. Edaspidistes uuringutes võiks see olla oluliseks tähelepanekuks kõne produktiivsuse analüüsimisel. Käesolev töö ei võimalda ütelda, kas ja kui võrd eesti laste jutustusoskus teiste jutukamate maade laste jutustusoskusest erineb.

Huvitusin ka sellest, kui võrd mõjutab konkreetne pildiseeria lapse narratiivide produktsiooni. Teine hüpotees, milles eeldati, et lapse jutustusoskus on eri piltide korral erinev, sai kinnitust. Tulemused näitavad, et kolmas narratiiv eristub teistest narratiividest ning paneb lapsi kasutama mitmekesisemat sõnavara.

Kõige keerulisemaks osutus jutustamine narratiivi 4 järgi. Siinkohal toon näite ühest jutustatud loost:

Üks tüdruk on.

Ta kardab.

Siis ta nutab.

Siis kellegi ema toob mõmmi.

Ja sellel lapsel, kes nuttis on mõmmi kaisus.

Narratiiv 4 on oma ülesehituselt ka kõige keerukam ning ei kujutanud selgelt jutustamiseks vajalikku käivitavat sündmust. Sündmustikust oli keeruline aru saada ning paljudel juhtudel kasutasid lapsed ainult ühte sõna pildil toimuva kirjeldamiseks. Enamasti alustati selle seeria puhul jutustamist pildiseeria kolmandast pildist. Seda seetõttu, et antud pildil kujutati oli arusaadavalt ja lihtsalt esitatud. Narratiiv 4 osutust kõikidest lugudest kõige keerulisemaks just oma abstraktsuse tõttu. Pildil toimuva kohta suutsid tõepärase jutustuse luua väga vähesed lapsed. Näide loost, mis on narratiivi 4 kohta tõepäraselt jutustatud:

Tundub, et see on nagu voodis.

Et see tüdruk nagu kardab pimedust.

Ja ta näeb nagu unes, et kollid või mingid sellised asjad tulevad.

Siis ema toob sellele tüdrukule kaisukaru ja siis lõpuks nad jäävad magama.

Narratiiv 3 pani lapsi kõige paremini jutustama. Lapsed kasutasid mitmekesist sõnavara ning rääkisid rohkem. Üheks põhjuseks, miks narratiivi 3 jutustati paremini võib tuua loo tuttavlikkuse. Stsenariumi tuttavlikkuse mõju olulisust on nimetatud ka mitmetes varasemates uurimistöodes (Hallap ja Padrik, 2008). Näide narratiivist 3:

Tüdruk mängib koos isaga palli, korvpalli.

Pall põrkab sõiduteele auto ette.

Tüdruk jookseb järgi ja isa võtab tast kinni.

Aga auto jäi seisma ka.

Aga pärastpoole said nad palli kätte.

Pärast mängisid edasi.

Narratiivil 2 on keskseks tegelaskujuks jännes. Kunstnik on joonistanud jänese sarnaseks koeraga. Paljudel juhtudel jäi lastele arusaamatuks, kas tegelaskuju on jännes või koer. Mõnel juhul peeti jänest ka eesliks. Sündmustiku arengust pildiseerial oli lastel raske aru saada. Näide narratiivist 2:

Üks jännes korjas porgandeid.

Ja siis hobune oli aia taga.

Tahtis ka porgandeid saada.

Siis jännes korjas porgandid ära ja siis see viis ära.

Ja siis pärast jooksis ta hobusele järgi, aga ta ei suutnud.

Ja siis hobune andis talle mõned porgandid tagasi.

Narratiiv 1 oli lastele jutustamiseks arusaadav, kuid laste poolt öeldud laused olid sisuliselt väga sarnased ning ühtemoodi. Näide narratiivist 1:

Ühel poisil on õhupall.

Lendab see õhupall ära ja siis ta nutab.

Ja siis.

Tuleb üks õhupallimüüja ja annab talle ühe õhupalli.

Pildi joonistamisel peetakse oluliseks vähemalt kolme jutugrammatika

komponendi olemasolu: käivitav sündmus, tegevus ning tagajärg (Stein & Glenn, 1979). Lähtudes jutugrammatika mudelist võib öelda, et antud kolm komponenti on kõigil pildiseeriatel olemas. Lisaks on pildiseeria loomisel oluline arvestada, et etteantud struktuur oleks lapsele esitatud arusaadavalt ja lihtsalt ning oleks sisuliselt tuttav. Käesoleva uurimuse põhjal võib öelda, et pildiseeriad 2 ja 4 ei ole koostatud lihtsalt ning nende sisu ei ole lastele hästi arusaadav.

Mida abstraktsem ning ebaselgema pildikeelega oli lastele esitatud seeria, seda raskem oli lastel seda kirjeldada.

CDI-III peamiseks eesmärgiks on hinnata laste kõne arengutaset, kodeerides etteantud pildiseeriade alusel koostatud lausungid nende grammatilise keerukuse alusel 7 kategooria alla. Antud skaalale ei leidunud kõikide kategooriate jaoks vajalikke andmeid. See võib olla seotud väikese valimiga. Esinduslikuma valimi korral võivad ilmned kõikidele kategooriatele kodeeritavad tunnused. CDI-III on hea vahend laste kõne arengu hindamiseks, kuna kasutab etteantud mitteverbaalset struktuuri, mis toetab narratiivi produtseerimist. Lugu tuleb lapsel planeerida ja formuleerida ise, mis toob lapse keelelised oskused hästi esile.

Antud töö tulemused näitavad, et laste kõne arengu hindamisel on vanusel oluline mõju lausungite produktsioonile, keerukusele ning sõnavara mitmekesisusele. Vanuse kasvades muutuvad laste poolt koostatud narratiivid struktuurilt keerukamateks. Pildiseeriade koostamise põhimõtetel on oluline mõju narratiivide produktsioonile. Edaspidistes uurimistöodes tuleks kindlasti tähelepanu pöörata pildiseeriade koostamise alustele.

Kasutatud kirjandus

- Adamka, A. (2008). 6-8 aasta vanuste laste suuliste jutustuste makrostruktuur. Magistritöö. Haridusteaduste Instituut. Tartu Ülikool.
- Applebee, A.N. (1978). *The Child's Concept of Story*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eriksson, M., Marschik, P.B., Tulviste, T., Almgren, M., Pérez Pereira, M., Wehberg, S., Marjanovič Umek, L., Gayraud, F., Kovacevic, M., Gallego, C. (2012). Differences between girls and boys in emerging language skills: Evidence from 10 language communities. *British Journal of Developmental Psychology*, 30, 326-343.
- Hallap, M., Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine: Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hedberg, N.L., Westby, C.E. (1993). *Analyzing Storytelling Skills: Theory to Practice*.
- Labov, W. (1972). *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 359-360.
- Liles, B.Z., Duffy, R.J. (1995). Measurement of Narrative Discourse Ability in Children With Language Disorders. *Journal of Speech&Hearing Research*, 38, 415-426.
- MacWhinney, B. (2010). *The CHILDES Project. Tools for Analyzing Talk – Electronic Edition. Volume 2: Transcription Format and Programs. Part 2: The CLAN Programs*.
- Merrit, D., Liles, B.Z. (1987). Story Grammar Ability in Children With and Without Language Disorder: Story Generation, Storytelling, and Story Comprehension. *Journal of Speech and Hearing Research*, 30, 539-552.
- Mäesaar, K. (2010). *Narratiivi loome oskused 5-6 aastastel lastel*. Teadusmagistritöö. Sotsiaal-ja Haridusteaduskond. Tartu Ülikool.
- Norbury, C.F., Bishop, D.V.M. (2003). Narrative Skills of Children with Communication Impairments. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 38, 287-313.
- Riessman Kohler, C. (2000). *Analysis of Personal Narratives*. Boston University.
- Ruul, R. (2009). *5-6 aastaste laste jutustuste sidusus ja selle hindamine*. Magistritöö. Sotsiaal-ja Haridusteaduskond. Tartu Ülikool.

- Schneider, P., Hayward, D., Dubè, R.V. (2006). Storytelling from Pictures Using Edmonton Narrative Norms Instrument. *Journal of Speech-Language Pathology and Audiology*, 30, 224-238.
- Schröder, L., Keller, H., Tõugu, P., Tulviste, T., Lenk, M., Schwarzer, S., Rübelling, H., & De Geer, B. (2011). Culture specific expressions of preschoolers emerging self: Narrative and iconic representations. *Journal of Cognitive Education and Psychology*, 10, 77-95.
- Schults, A., Tulviste, T., & Konstabel, K. (2012). Early vocabulary and gestures in Estonian children. *Journal of Child Language*, 39 (2012), 664-686
- Shapiro, L.R., Hudson, J.A. (1991). Tell Me a Make-Belive Story: Coherence and Cohesion in Young Children`s Picture-Elicited Narratives. *Developmental Psychology*, 27, 960-974.
- Soodla, P., Kikas, E., Pajusalu, R., Adamka, A., Parm, S. (2010). Vahendamata ja vahendatud narratiiv laste kõnearengu hindamisel. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat* 6, 277-296.
- Soodla, P. (2011). Picture-Elicited Narratives of Estonian Children at the Kindergarten-School Transition as a Measure of Language Competence. Faculty of Social Sciences and Education. University of Tartu.
- Stein, L.N., Glenn, C.G. (1979). An Analyzes of Story Comprehension in Elementary School Children. In R.O. Freedle (Ed), *Advances in Discourse Process*, 2.Norwood,N.J.; Ablex Publishing Corporation, 53-119.
- Tulviste, T. (2000). Socialization at Meals: A Comparison of American and Estonian mother-adolescent interaction. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 537-556.
- Tulviste, T. (2007). Variation in vocabulary development among Estonian children as a function of child`s gender, birth order, child-care, and parental education. In M Eriksson (Ed.), *Proceedings from the First European Network Meeting on the Communicative Development Inventories* (pp. 16-21). Gävle, Sweden: University of Gävle.
- Tulviste, T. & Raudsepp, M. (1997). The conversational style of Estonian mothers. *First Language*, 17, 151-163.

Lisa 1. Pildiseeriad

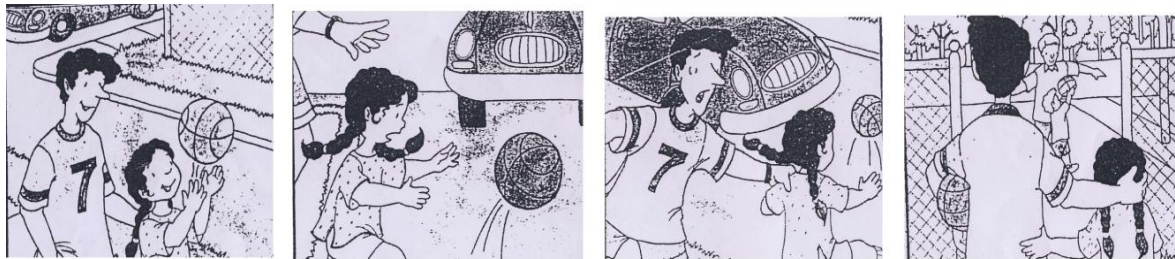
Õhupallilugu (narratiiv 1)



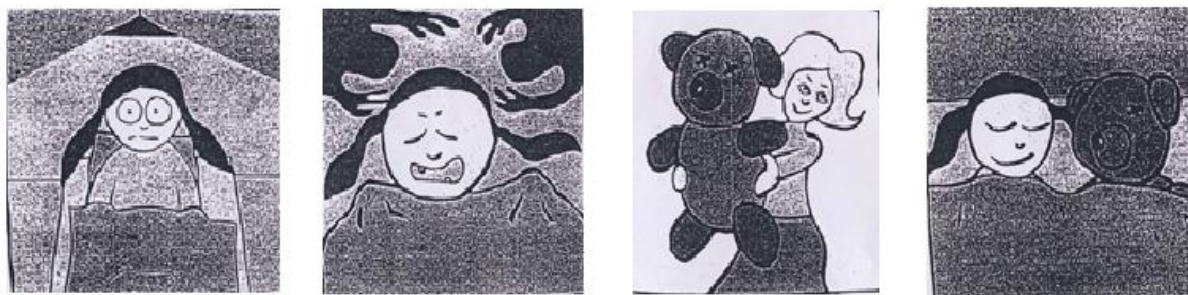
Jäneselugu (narratiiv 2)



Pallilugu (narratiiv 3)



Unenäolugu (narratiiv 4)



Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Rita Hanni